

Охота Інна,
директор
Кам'янець-Подільського ліцею №13
Дзізінська Оксана,
заступник директора
з виховної роботи
Кам'янець-Подільського ліцею №13

Виховання підростаючого покоління: реалії та виклики часу

Анотація. У статті йдеться про особливості виховання підростаючого покоління в нових реаліях часу. А також виділено основні напрямки роботи у виховному середовищі навчального закладу НУШ.

Ключові слова: НУШ, виховання, патріотизм, розвиток особистості, ціннісні орієнтири, підтримка.

Нова українська школа – це простір життя дитини, у якому вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність закладу освіти будується так, щоб сприяти становленню особистості школяра, гармонізації і гуманізації взаємин між учнями і педагогами, школою і родиною. [3]

Українське суспільство, на жаль, опинилося в нових реаліях. Війна стала для усіх нас особливим викликом, частиною нашого повсякденного життя. Кожен з нас був змушений швидко адаптуватися до змін у житті. Стрімке проживання нового досвіду, невизначеність, втрата відчуття безпеки, пізнання інформації, яка раніше не була актуальною: як вберегтися при вибухах, мінна безпека, коливання настрою, як організм адаптується до надзвичайної ситуації та ще багато інших життєвих питань, які приніс нам військовий стан в країну.

Не зважаючи на це, та відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», листа Міністерства освіти і науки України від 25 лютого 2022 року 1/3276 «Про організацію освітнього процесу» усі навчальні заклади країни на вимоги реалій сьогодення продовжують виконувати своє основне завдання: навчати, виховувати і оберігати майбутню державу – наших дітей.

Діти сьогодні потребують особливої допомоги, бо вони менш захищені, адже на них дуже впливає рівень стресостійкості їхніх батьків та оточуючих, зміна місця проживання, мовний бар'єр, втрата звичного режиму життя...

Усе, що відбувалось, відбувається зараз – виклик для школи, для педагогів, батьків, здобувачів освіти. Звісно, постає питання: як саме працювати просто зараз, як розставити акценти? Що важливіше: навчання, виховання, психічне здоров'я? Як у цих умовах зробити дитину успішною, щасливою?

З початку навчального року стало зрозуміло, що здобувачі освіти найбільше потребують зараз підтримки та розуміння, а їх академічні успіхи і оцінки відходять на другий план. Дітям потрібна наша підтримка, впевненість у тому, що все буде добре, наша стійкість та віра в Перемогу, навіть у важкі часи невизначеності.

Ми розуміємо, що шлях України у щасливе майбутнє пролягає через виховання. Виховання у житті людей – первинне і головне, а усе інше – його наслідки. Тому наш колектив сьогодні здійснює свою головну місію у виховній роботі, керуючись Конституцією України, «Конвенцією ООН про права дитини», законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», „Про мови в Україні”, „Про охорону дитинства”, «Про попередження насильства в сім'ї», Указом Президента України від 18 травня 2019 року №28/6/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», Концепцією національно-патріотичного виховання дітей і молоді», Програмами «Нова українська школа у поступі до цінностей», «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів» та іншими методичними рекомендаціями та нормативними документами з питань організації виховної роботи у навчальних закладах та в галузі освіти в цілому.

В сьогоднішніх умовах особливої ваги набуває національно-патріотичне виховання молодого покоління, адже воно формує почуття любові та відданості Батьківщині, національну гордість, бажання служити своєму народові, розуміння та співпереживання його історії й культури, прагнення утвердження у світі як високорозвиненої, конкурентноздатної нації, суспільства і держави.

Педагоги ЗЗСО здійснюють формування громадянської самосвідомості та ціннісних національно-патріотичних орієнтирів у дітей на прикладах героїчної боротьби народу України за самовизначення, ідеали свободи, соборність та творення власної держави: від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Західноукраїнської Народної Республіки та Української Народної Республіки, учасників антибільшовицьких повстань українських селян, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців сталінських концтаборів, учасників дисидентського руху, а також прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013 - 2014 роках, Героїв Небесної Сотні, учасників АТО та ООС у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації

та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією та героїв, які боронять нашу державу під час повномасштабного вторгнення окупаційних російських військ на територію України шляхом проведення різноманітних виховних заходів: класних годин, годин спілкування, бесід, вшанування меморіалів загиблим воїнам, створення «Книги пам'яті» загиблим героям, щоденної загальнодержавної «Хвилини мовчання» тощо. Усю виховну роботу організуємо так, щоб виховати патріотів, національно свідомих громадян, які б щиро любили свою Батьківщину, шанобливо ставились до історії та духовної спадщини свого народу. Формуванню ціннісного ставлення учнів до суспільства і держави сприяють “круглі” столи (“Україна – держава європейська”), уроки-реквієми (“Розгойдані дзвони пам'яті”, “Голодомор: голос крізь мовчання”), усні журнали (“Державна символіка України: історичне походження”, “Україна – наша доля”).[1]

Закономірним є те, що з початком російського вторгнення в навчальних закладах з'явилося багато дітей внутрішньо переміщених осіб, які переважно переїхали зі східних територій і вирости в російськомовному середовищі, не розмовляють українською мовою. Важливо приділити цим дітям особливу педагогічну увагу, допомогти адаптуватись у новому колективі, привити любов і повагу до української мови – носія державності. Потрібно активно залучати цих дітей до участі в шкільних заходах; проявити до них турботу і опіку, психологічну підтримку; залучити для них гуманітарну та волонтерську допомогу, щоб вони відчували підтримку, не були самотніми. Важливо не втратити цих дітей в розумінні виховання майбутніх свідомих толерантних громадян – патріотів Української держави.

І саме завдяки цим учням та ситуації, яка склалася навколо них, стало зрозумілим, наскільки важливим у роботі з підростаючим поколінням є питання правовиховної роботи. Педагогічний колектив закладу зосередив свої зусилля на пошуках сучасних, креативних форм і методів виховного процесу, які мають забезпечити об'єднання зусиль педагогів і ініціативи дітей, спільні дії сім'ї, громадськості, спрямованих на попередження правопорушень серед підлітків та учнівської молоді. В кожному закладі необхідно створити правовиховну систему, яка стане основою для превентивної роботи із здобувачами освіти нашого закладу та дітьми ВПО. На нашу думку, у цій ситуації важливою є діяльність «Шкільної служби порозуміння», яка в нових життєвих реаліях «будує мости» між звичним режимом, стилем життя, духовною культурою, ментальністю, життєвими традиціями представників різних регіонів України, які сьогодні стали одним колективом.

Виховне середовище навчального закладу НУШ також має сприяти формуванню ціннісного ставлення учнів насамперед до самих себе, де взаємодія всіх учасників освітнього процесу ґрунтується на принципах партнерства:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у стосунках;
- діалог, взаємодія, взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). [4]

Адже, щоб поважати інших людей, потрібно спочатку поважати себе, цінувати себе як носія фізичних, духовних та соціальних сил. А це формується за допомогою бесід “Голова – щоб думати”, “Порятунок від депресії”; зустрічей з медичними працівниками; тренінгів “Профілактика негативних звичок серед підлітків”; організації круглих столів, пізнавальних годин “Попереджений – значить захищений”, “Профілактика травматизму”, “Гігієна харчування. Корисні поради для твого здоров'я”; відвертих розмов “Стаємо дорослими”, “Кохання і дружба”. [7]

Одним із пріоритетних завдань виховання є духовна культура учнів, збагачення їх духовного світу, через залучення до дослідницької і творчої діяльності у різних галузях мистецтва, привчання школярів до культури спілкування. Виховання ціннісного ставлення у здобувачів освіти до сім'ї, родини, людей, формування необхідних комунікативних та соціальних компетентностей, моральної культури формується через проведення з ними класними керівниками, вихователями ГПД, практичним психологом закладу тренінгів, інтерактивних бесід з тем: “Як поводитися в конфліктній ситуації?”, “Підлітки та їх батьки: грані взаєморозуміння”; комплексів корекційних занять “Подолання невпевненості у спілкуванні з однолітками”; годин спілкування “Як стати дружньою людиною”, “Критика без образ”. [2]

Як показує досвід, успішність людини, залежить, насамперед, від її компетентності. Щоб мати можливість знайти своє місце в житті, молода людина, повинна володіти такими якостями: знати своє життєве кредо, мати ціль у житті; орієнтуватись у системі найрізноманітніших цінностей; швидко адаптуватись у мінливих життєвих ситуаціях; здійснювати відповідальний життєвий вибір; самостійно і критично мислити; використовувати набуті знання й вміння в

навколишній дійсності; грамотно працювати з інформацією; бути здатною генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, творчо мислити; бути комунікабельною, контактною у різних соціальних групах; уміти уникати конфліктів та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій; бережливо ставитися до свого здоров'я й здоров'я інших як найвищої цінності; бути здатним до вибору альтернатив, що пропонує сучасне життя; уміти самостійно працювати над розвитком духовності та інтелекту; бути конкурентоздатною в суспільстві з ринковою економікою; приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію.

[1]

Таким чином, життєва компетентність дітей – основа розвитку особистості. Важливими складниками життєвої компетентності сучасної молодої людини є моральна культура та соціальна зрілість.

Ціннісне ставлення школярів до культури і мистецтва формуємо через знайомство із досягненнями світової та вітчизняної культури (під час екскурсій, у ході пізнавальних годин), організацією класних виставок, участю у шкільних і міських заходах естетичного спрямування. Ефективними формами роботи у цьому напрямку є походи у музеї, кінотеатри, театр; індивідуальні бесіди, години спілкування, літературно-мистецькі заходи, присвячені творчості Т.Шевченка, Л.Українки, виставки дитячих робіт. Дитина змалку повинна жити в оточенні прекрасного. Тому освітнє середовище, в якому перебуває дитина, має бути затишним, комфортним та таким, де кожен з вихованців може проявити і розвинути свої індивідуальні здібності, у тому числі художньо-естетичні.

Сьогодні важливою складовою у розвитку і вихованні дитини є її громадянська свідомість, яка проявляється у ціннісному ставленні до праці. Вона передбачає усвідомлення дітьми соціальної значущості і потреби в трудовій активності, ініціативність, сформованість працелюбності як базової якості особистості. З цією метою класні керівники проводять години спілкування, зустрічі з представниками різних професій, екскурсії на місця роботи батьків учнів; розвивають у здобувачів освіти навички самообслуговування; долучають дітей до колективних творчих справ. У такий важкий для нашої країни час, коли йде повномасштабна війна, кожен має долучитись до праці, колективної роботи, наближаючи Перемогу. Взірцем командної, креативної роботи учасників освітнього процесу, які вміють критично мислити, комунікувати, мобільними, стала волонтерська робота від початку війни у всіх її проявах. Саме вона згуртувала учнівські колективи, сприяла формуванню

комунікативної культури усіх членів шкільної громади, стала важливим чинником у розвитку життєвих компетентностей в реаліях війни.

Враховуючи екологічні проблеми сьогодення, задля виховання ціннісного ставлення до природи, свідомого ставлення до природних багатств, формування екологічної культури дітей, розуміння своєї єдності з природою, класні керівники та керівники гуртків проводять екологічні тренінги, екскурсії, екологічні акції; організовують участь школярів у природодослідницьких проєктах; організовують екскурсії до заповідників, природних комплексів тощо.

Важлива роль у процесі становлення дружного і активного класного колективу належить організації спільного дозвілля – це проведення тематичних пізнавально-розважальних заходів (головними сценаристами і організаторами виступають самі учні), прогулянки вихідного дня, відвідування боулінг-клубу, різноманітні екскурсії. У таких неформальних ситуаціях учитель повинен показати себе не строгим керівником, а швидше старшим другом, який разом із дітьми не боїться стати на ковзани чи пограти у спортивні ігри. Авторитет учителя при цьому аж ніяк не знижується, а навпаки, учні вчать більше довіряти класному керівнику, починають усвідомлювати себе і вчителя як єдиний дружний колектив.

Виховні ситуації, які створюють класні керівники, вихователі ГПД, вчителі-предметники повинні забезпечувати розвиток такого рівня свідомості, який би спонукав дитину до самопізнання і самоактивності, щоб вона могла стати творцем власного духовно багатого життя і володіла необхідними для цього компетентностями. З цією метою значну увагу педагоги приділяють індивідуальній роботі зі здобувачами освіти. Зокрема, можна виділити такі основні напрями на цій ділянці роботи класних керівників:

- вивчення індивідуальних особливостей учнів, створення в класному колективі умов для прояву і розвитку реальних і потенційних можливостей учнів, задоволення соціальноцінних і особистісно значущих інтересів та потреб учнів;

- вивчення та врахування в роботі стану фізичного та психічного здоров'я учнів;
- розв'язання питання соціальної адаптації школярів в умовах дитячого та педагогічного колективу;

- надання індивідуальної допомоги дітям, які мають проблеми в адаптації до життєдіяльності класу, відносинах з учителем та іншими членами колективу навчального закладу, виконанні норм і правил поведінки у школі та поза її межами;

- профілактична робота з учнями "групи ризику";

- взаємодія з батьками, адміністрацією, соціально-психологічною та іншими службами навчального закладу з метою проектування індивідуальної траєкторії розвитку дітей, педагогічної підтримки суспільно корисних ініціатив учнів, корекції відхилень в інтелектуальному, моральному та фізичному становленні їх особистості;

- діагностика результатів навчання, виховання і розвитку кожного учня, облік їхніх особистих досягнень.

Моніторинг індивідуального зростання кожного школяра класні керівники проводять методами психолого-педагогічної діагностики, вивченням матеріалів медичного та психологічного обстеження, складанням індивідуальної характеристики вихованців, оформленням карти захоплень та інтересів.

Виховна діяльність у класі здійснюється в урочний та позаурочний час та реалізується через такі види: навчально-пізнавальна, ціннісно-орієнтовна, спортивно-оздоровча, художньо-естетична, соціально значуща (трудова, екологічна, благодійна).

Виховна ефективність будь-якої діяльності залежить від урахування вікових особливостей школярів та рівнів вихованості учнів і розвитку дитячого колективу, від чергування і дозування видів діяльності. Є різні підходи до організації діяльності школярів та різні інноваційні виховні технології. Серед них найбільш поширені – технологія колективної творчої діяльності та проектна технологія. Проектна виховна технологія є одним із провідних засобів перетворення навчального закладу із школи навчання на школу життя, формування та актуалізації життєвого досвіду учнів, оволодіння навичками планування власної діяльності, вибору засобів та шляхів її здійснення. Діяльність за проектом допомагає здобувачам освіти включитися в активну соціальну дію. Проблему для проекту беремо з реального життя, таку, що має значення для самих дітей і для багатьох людей. Для її вирішення учні повинні використати ті знання, які мають, і отримати нові. Сьогодні актуальні проекти: «Енергозбереження школи та домівки», «Окопні свічки», «Обереги для захисників», «Наш зелений клас». [5]

Головним завданням використання методу проектів у виховній роботі є набуття учнями досвіду, який може стати їм у нагоді в подальшому житті, формування певних навичок поведінки, стилю життя.

Значну частину позакласних заходів різної тематики в нашому навчальному закладі організуємо за допомогою технології колективних творчих справ (КТС). Будь-яка справа лише тоді по-справжньому цікава для дітей, коли задумана і

організована ними самими. Колективна творча справа – це спільний пошук кращих рішень життєво важливих завдань спільно з дітьми і дорослими. Важливими колективними творчими справами у нашому ліцеї є: «Шкільний благодійний ярмарок солодощів, виготовлених власноруч», кошти, зібрані на якому колектив закладу передає на потреби ЗСУ, та КТС «Озеленення пришкільної території», КТС «Парад гігантських різдвяно-новорічних прикрас».

Одним із важливих чинників створення виховного простору, який сприяє формуванню соціальних компетентностей учнів, є робота учнівського самоврядування. Наш час потребує лідерів нової формації, людей компетентних, відповідальних, здатних мислити неординарно, генерувати нові ідеї та приймати нестандартні рішення. Ось чому одне із головних завдань школи – підтримка учнівської молоді, чия життєва позиція спрямована на активну участь у громадському житті, молоді, яка має організаторські здібності, усвідомлює себе лідером, розуміє, що великі справи починаються із малих вчинків. Школа – це мікромодель громадянського суспільства, основи якого закладаються з дитячих років, а самоврядування допомагає учням організувати власне життя і життя своїх товаришів. Досвід взаємостосунків, розв'язання конфліктів, виявлення і захисту своїх інтересів, здобутий у школі, стане корисним багажем, з яким школярі увійдуть у доросле життя. Кожен клас має мати реально діючі органи самоврядування, які в основному самостійно та правильно розв'язують питання планування, організації, регулювання та контролю. [6]

Без сумніву, школа може успішно виконувати свої функції щодо виховання підростаючого покоління тільки у тісному взаємозв'язку із сім'єю. Лише спільними цілеспрямованими зусиллями педагогів і батьків вдасться плідно впливати на розвиток життєво компетентної особистості дитини, розв'язувати актуальні виховні завдання. Одним із найактуальніших напрямів роботи класного керівника сучасної школи є налагодження дієвого взаємозв'язку і ефективної співпраці з батьківською громадськістю.

Система роботи з батьківською громадськістю може включати в себе такі напрямки:

- вивчення виховного потенціалу сімей;
- підвищення рівня педагогічної культури батьків;
- безпосереднє залучення батьків до навчально-виховного процесу;
- вироблення єдиного виховного впливу на дитину з боку батьків і школи.

Виховання дітей у сім'ї має, безперечно, суб'єктивний характер і залежить від рівня моральності і загальної культури батьків, їх життєвих планів, ідеалів, вчинків, родинних традицій тощо. Значну роль у цьому відіграє виховний потенціал сім'ї, який визначається внутрішньо притаманними конкретній сім'ї можливостями. Його важливо враховувати при виробленні стратегії співпраці школи з батьками учнів. Налагоджена взаємодія з батьками здобувачів освіти є важливою ланкою зв'язку адміністрації школи з батьківською громадою класних колективів, яка дає можливість адміністрації закладу швидко і дієво зреагувати на запитання та запити батьків, проаналізувати ситуацію та вжити необхідних заходів. І якщо класний керівник відповідально виконує свої обов'язки, то ця ланка зв'язку спрацьовує вчасно і заходи, які потрібно вжити, мають превентивний характер. І дуже важливо в роботі з батьками досягати саме такого результату, бо завжди краще попередити проблеми і неприємності, ніж потім виправляти ситуацію і наслідки.

Отже, підбиваючи підсумки, можна виділити такі основні аспекти діяльності педагогічного колективу навчального закладу у формуванні майбутніх громадян, активних, соціально адаптованих, відповідальних, стратегічно мислячих юних, життєво компетентних особистостей, справжніх патріотів України:

- проектування основних напрямів діяльності відповідно до мети виховання особистості;
- взаємозв'язок навчальної і позашкільної виховної роботи, скоординованість усіх виховних впливів і форм, їхні необхідність і достатність, чіткий ритм і раціональна організація життя колективу класу та школи;
- забезпечення відповідних відносин, що формують самопочуття дитини в колективі (статус особистості в міжособистісних відносинах, почуття внутрішньої єдності з товаришами, соціальна захищеність тощо);
- здійснення всіх напрямів діяльності як комплексу впливів на особистість в єдиному цілеспрямованому процесі;
- використання виховних технологій, які максимально сприяють формуванню соціальної та моральної компетентності учнів;
- емоційна насиченість життя класу, школи;
- творче співробітництво, що виражається в гуманному, довірливому стилі відносин дорослих і дітей, у їхньому взаєморозумінні і взаємодії щодо всіх колективних справ;
- орієнтація на випускника як кінцевий результат виховної діяльності (загальна спрямованість і соціальна активність, моральна культура і духовна зрілість,

патріотизм, готовність до праці, до вибору професії, продовження освіти, до сімейного життя).

Віriamo, що результат роботи з даного напрямку діяльності в майбутньому підтвердиться культурою поведінки наших вихованців, їх умінням знайти своє вагоме місце в учнівському колективі, в подальшому житті; здатністю інтелегентно відстоювати свої позиції, шукати шляхи компромісу в життєво важливих питаннях; брати участь у житті громади, суспільства, допомагати тим, хто поряд; бути гідними громадянами і патріотами своєї Батьківщини. Ці вироблені уміння, навички та моральні принципи, стануть хорошим дороговказом у підготовці до самостійного життя наших вихованців і яскравим результатом нашої роботи.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Виховання особистості: У двох книгах. Книга друга. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д Бех – К. : Либідь, 2003. – 340 с.
2. Бондар Л. Виховання моральних цінностей у школярів / Л. Бондар // Початкова школа. – 2017. – №12. – С. 5-7.
3. Концепція «Нова Українська школа» [Електронний ресурс]. Режим доступу:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти.2017 <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> 5.
5. Проекти в початковій школі: тематика та розробка занять/упоряд. О. Онопрієнко, О. Кондратюк. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
6. Учнівське самоврядування: проблеми функціонування та перспективи розвитку [практико зорієнтований посібник] / Г.О.Терпиловська, У.Т.Борушевська, Г.Г.Ковганич та інші] – К.: ТОВ «Енергія плюс», 2008. 176 с.
7. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: [монографія] Тетяна Євгенівна Федорченко. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А. – 2009. – 358 с.